

Tomasz Lem
**FÖLDKÖZELI
KALANDOK**

Tomasz Lem

FÖLDKÖZELI KALANDOK

TYPOTEX
Budapest, 2010

A mű megjelenését a KSIĄŻKI Instytut © POLAND
Fordítási Programja támogatta.

This publication has been funded by the Book Institute
– the © POLAND Translation Program.

INSTYTUT KSIĄŻKI

© POLAND

ISBN 978 963 279 296 5

ISSN 1789-5073

Témakör: *életrajz*

Awantury na tle powszechnego ciężenia.

Wydawnictwo Literackie, Kraków. 2009.

© Copyright by Tomasz Lem

Hungarian translation © Jakab Valéria, Typotex, 2010

TARTALOM

1. Fejezet

Megszállás	11
-------------------------	----

2. Fejezet

Basia	21
--------------------	----

3. Fejezet

Kezdetek	33
-----------------------	----

Zakopane	39
----------------	----

Lem hitvallása	44
----------------------	----

4. Fejezet

Összeccsapások a motorizációval	51
--	----

5. Fejezet

Utazások	61
-----------------------	----

Jugoszlávia	75
-------------------	----

Oroszország	78
-------------------	----

6. Fejezet

Tollbamondások	85
-----------------------------	----

7. Fejezet

A régi ház Klinyben	91
A földszint	99
A konyha	103
Az emelet	106

8. Fejezet

A dolgozószoba	109
Vendégek	119
Látogatások apám dolgozószobájában	128

9. Fejezet

A hetvenes évek	137
A gokart	144

10. Fejezet

A Lengyel Népköztársaság	147
---------------------------------------	-----

11. Fejezet

Az egészség	155
Sylt és Ausztria	160
Az új ház	164
Az iskola	171
Hadiállapot	177

12. Fejezet

Elhagyjuk Lengyelországot	179
--	-----

13. Fejezet

Berlin 1983, Bécs 1983–1988189

Bécs 193

Égig érő tascsó 201

AIS 206

Az érettségi dolgozat 209

Stanisław Lem hátam mögül leskelődik 213

Dokumentum- és mesefilmek 220

14. Fejezet

Visszatérés Lengyelországba 225

Utószó helyett 243

Idézett források 247

A könyvben szereplő személyek listája 249

A könyvben szereplő fényképek 253

Amikor a fiam fizikát tanult Princetonban, elég intenzív levélváltás volt köztünk, s és egy levelében arra panaszkodott anyjának, hogy apja ahelyett, hogy lelkivilágáról írna, vagy fia hangulata felől érdeklődni, galaktikákról, fekete lyukakról és a tér görbületéről ír. Feleségem ezt válaszolta: „apád lelkivilága nem más, mint fekete lyukak és galaktikák”.

Stanisław Lem: *Világ határán*

ELŐSZÓ

Saját szövegemen munkálkodva győződtem meg arról, hogy mennyire örömteli a stresszmentes fordítói élet. Kárpótlásul olyan eszközök álltak rendelkezésemre, amelyeket rendszerint nem használhattam. A „fordítóműhely” kifejezés komolyan hangzik, de ha sikerül közelebbi bepillantást nyernünk, akkor a nyelvi egyenlőtlenségek kiküszöbölésére szolgáló apró csiszoló papírtekercseken és az angolszász mértekegységek átszámolására hivatott táblázatokon kívül még fűrészt, csákányt és fejszét is találunk. Fordítása-immnál igyekeztem mellőzni az utóbbi kategóriába tartozó eszközöket, bár létezésük tudata mindig erősen kísértett. Saját szövegemen bíbelődve megkönnyíthettem dolgomat, kíméletlenül megnyirbálhattam, ezért ha az olvasónak az alábbi történet száraznak, és az elbeszélések túl rövidnek tűnnek, az nemcsak a könyv kezdetleges jellegének tudható be, hanem annak is, hogy a sok éven át visszafogottan és aszkéta módon használt kis szerkesztői fejszének most jókora engedményt tettem, s eltávolítottam minden feleslegeset.

Írás közben egy idézet villant fel előttem Jarosław Marek Rymkiewicz *Lengyelek beszélgetnek 1983 nyarán* című kitűnő regényéből, amely egyébként egyike volt apám kedvenc könyveinek. Az író így inti önmagát: „A tényekre hagyatkozz, Mareczek!” Én is így

jártam el, igyekeztem lehetőleg sok figyelmet szentelni a körülményeknek, és elkerülni a stilisztikai tekervényességet – emiatt jelentéktelennek tűnhet e könyvecske az olvasó szemében. Tisztában vagyok a leírt történetek és anekdoták műfaji könnyedségével, ugyanakkor bizonyos vagyok benne, hogy összértékük meghaladja az egyes elemek végösszegét.

1. Fejezet

MEGSZÁLLÁS

← Lemberg

Apám Lembergben született, anyám egy Krakkó környéki földbirtokon jött világra, ezért mondogatta apám – nem ok nélkül –, hogy ha nincs Hitler és Sztálin, sosem ismerték volna meg egymást.

Anyai ágon bőven van információm a családról, az apám családjára vonatkozó ismereteim viszont hiányosak; főként anyámtól, vagy kissé paradox módon Stanisław Bereś *Beszélgetések Lemmel* és Tomasz Fiakowski *Világ határán* című, apámról készült könyv-interjúkból származnak. Apám nem tulajdonított különösebb jelentőséget családunk történetének, és talán emiatt sem akart ezekről a dolgokról beszélni. Ez az egyik feltevésem, ami megmagyarázná, hogy miért került velem a múlttal kapcsolatos beszélgetéseket. Az sem kizárt, hogy nem kínoztam elég következetesen faggatózásaimmal, kamaszként készpénznek vettem a magyarázatát, hogy: „Mindent leírtam a *Magas Várban*, amit bizonyára nem olvastál el.” Az, hogy a dolgot így állította be, ügyes, hogy mást ne mondjak, ravasz megoldás volt, ugyanis majdnem minden könyvét elolvastam (hogy milyen mértékben értettem meg őket, az már más kérdés), így el is hittem, hogy tényleg „mindent leírt a *Magas Várban*”. Idővel meg-

szoktam, hogy az apámat és a családját érintő gyerekes kérdéseimet anyám válaszolja meg.

Apám legmegrázóbb élménye a háború korai éveiben az volt, amikor a németek parancsára ki kellett hordaniuk a pincéből a visszavonuló oroszok által agyonlőtt foglyok oszladozó testét. Meg volt győződve róla, hogy végül őt is agyonlövik. Csodával határos módon megmenekült. Ruhájába olyan szörnyű bűz ivódott, hogy el kellett égetni. Mindez megrázó élmény lehetett egy érzékeny, kissé gyerekes fiatalember számára, aki még a tizenkilencet sem töltötte be. Egyébként nem ez volt az egyetlen, hiszen a német megszállás alatt álnéven rejtőzködött. Ebből a szemszögből nézve már érthető, hogy miért nem beszélt a múltról, és a pszichológiában elfojtásnak nevezett jelenség elemeit is felfedezhetjük.

Hallgatása ellenére mégis tudok ezt-azt, amit igyekszem itt leírni. A legnagyobb nehézséget nem is az „adatok hiánya” jelenti, hanem az a tudat, hogy apám feleslegesnek tartotta a személye körüli összes krónika-émlékiratszerű erőfeszítést, és mélységesen hitt abban, hogy élete eseményei „anekdota jellegűek”. Ebből következően céltalannak tartaná jelenlegi igyekezetemet.

Samuel Lem, Stanisław Lem apja, felkapott, tehetséges leMBERGI fül-orr-gégész és, anyám elmondása szerint, egyben elbűvölő, nagyszerű ember is volt. Felesége, Sabina, nem szerzett felsőfokú képesítést, tehát Samuel Lem értelmiségi szemszögből nézve sajátságos, rangon aluli házasságot kötött, bizonyára szerelemből, hiszen nagymama elvakította szépségével. Idővel kiderült, hogy nehéz természetű, és nagyapám sokat szenvedett miatta. Állítólag kedvenc

Samuel Lem és Radža, a farkaskutya, Krakkó, 1948

időtöltései közé tartozott, hogy nagyapám bérházának lakóitól személyesen szedte be a bérleti díjat, ami egyértelműen és nem túl kedvezően körvonalazta a lakók és a bérház tulajdonosnőjének viszonyát. Nagyapát nem ismerhettem, mert még születésem előtt meghalt, de a múlt század kilencvenes éveiben különös történet esett meg velem. Barátaimnál Katowicében vendégeskedve bemutattak Iwowiaknak, egy idős lembergi fül-orr-gégész professzornak. Az éltes úr rám nézett vastag szemüvegén át, kezét nyújtott és elmosolyodott:

– Te vagy hát az a kis Lem, aki az asztal alatt ült, amikor bridzseztünk! – mondta öreges, de élénk hangon.

Helyre kellett igazítanom: az apám volt az, nem én, aki elbújt a kártyaasztal alatt a háború előtti Lembergben. A professzor kifejezetten elszomorodott.

Nagyapával ellentétben apám anyjára ködösen emlékszem. Olykor meglátogattam a szüleimmel, Krakkóban lakott a Bonerowska utcában. Meg voltam győződ-